

BÖLGESEL POLİTİKALARIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE YENİ BİR MODEL OLARAK KALKINMA AJANSLARI

Battal Yılmaz

ÖZET

Bölgesel Kalkınma politikalarının ortaya çıkışı 19.yüzyıla kadar yani Klasik Ekol'e kadar uzanmaktadır. Bu kapsamda 19. yüzyıldan 1929 Büyük Ekonomik Buhran'ına kadar geçen dönemde ulus-devletler, bölge olgusuna ulusal birliğe tehdit olarak algıladıkları için sıcak yaklaşmamışlardır. 1929 Ekonomik Buhranından 1973 Petrol krizine kadar geçen dönemde geleneksel kalkınma politikaları egemen olmuştur. 1973 Petrol krizi sonrasında ise yeni bölgesel kalkınma politikaları yepyeni içeriği ile ortaya çıkmıştır. Yeni bölgesel kalkınma politikalarının ise en önemli araçsal mekanizması Kalkınma Ajanslarıdır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Kalkınma Politikaları, Yeni Bölgesel Kalkınma Politikaları, Kalkınma Ajansları.

Historical Development of Regional Politics and Development Agencies as a New Model

ABSTRACT

The appearance of regional development agencies goes up to 19th century, namely up to Classical School. In the period from 19th century to 1919 Great Economical Crisis, nations didn't think 'local' term positively because they saw it as a threat to national unity. In the process passed from 1929 Economical Crisis to 1975 Oil Crisis, traditional development politics were dominant. After 1973 Oil Crisis, new development policies appeared with its new content. The most important mechanical tool of these politics is Development Agencies.

Key Words: Traditional Development Politics, New Regional Development Politics, Development Agencies.

1.GİRİŞ

Bölgesel kalkınma kavramı, ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal potansiyelin harekete geçirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaç edinen çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilmektedir (İldırar, 2004:16).

Yapısı gereği uzun vadeli olması gereken kalkınma politikalarının amacı, bir ulusun bütün maddi ve beşeri kaynaklarının en rasyonel şekilde kullanılmasını sağlamak olan eko-

nomik ve sosyal gelişme programlarının çerçevesini oluşturmaktır. Bu doğrultuda, ülkeler bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek amacı ile kendi ekonomik ve toplumsal yapılarına uygun bölgesel planlama anlayışını hayata geçirmektedir. Ülkeden ülkeye farklılık gösteren bölgesel kalkınma politikaları, ülkelerin farklı dönemlerinde de çeşitlilik göstermektedir.

Bölgesel kalkınma politikaları, bulunduğu dönemin ekonomik, siyasi, sosyal koşullarına uygun olarak dönüşüme uğramıştır. Çalışmada bölgesel kalkınma politikaları üç dönem halinde incelenmiştir. Aynı zamanda Dünya’da ilk örneğine ABD’de Tennessee Valley Authority (TVA) rastladığımız II. Dünya Savaşı sonrasında ise pek çok Avrupa Birliği ülkesinde faaliyete geçen ülkemizde de özellikle 1999 yılında Avrupa Birliği’ne aday ülke sıfatını kazandığımız Helsinki Zirvesi ile ülkemiz gündemine giren ve yeni bölgesel kalkınma yaklaşımının en oneli araçsal mekanizması olan Kalkınma Ajansları incelenmiştir. Yine bu çalışmada Ülkemizde 2005 yılında yapılan yasal düzenleme ile yürürlüğe giren Kalkınma Ajanslarından beklentilere ve tarafımızca yapılan önerilere yer verilmiştir.

2. 19.YÜZYILDAN 1929 BÜYÜK EKONOMİK BUHRANINA KADAR GEÇEN DÖNEMDE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

Söz konusu dönemde bölgesel kalkınma politikalarına ulus-devletler, bölge olgusuna ulusal birliğe tehdit olarak algıladıkları için sıcak yaklaşmamışlardır. Dolayısıyla dönemin ruhuna uygun olarak, ulus-devlet yapısı içerisinde bölgesel kalkınmışlık farklarının giderilmesine yönelik faaliyetler merkezin sorumluluğunda olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında bölgeler arası gelişmişlik farklarını giderici siyasalar gelişmiş ülkelerde hükümet programlarında yer almaya başlamış ve uygulamaya konulmuştur. Bu dönemle birlikte bölgesel farklılıkları azaltmak amaçlı politikalar ile bölgesel politikaların ilke, amaç ve araçları ve uygulanacak önlemler tartışılmaya başlanmıştır.

3. GELENEKSEL BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

Bölgesel kalkınma politikalarının hatırı sayılır bir öneme kavuşması ise 1929 Büyük Ekonomik Buhranının sonrasına rastlamaktadır. Bu dönemde özellikle kalkınma iktisadının tekrar yükselişi bölge kavramı ve bölgesel kalkınma politikalarının öne çıkmasında etkili olmuştur. Söz konusu dönemde hakim ekonomik anlayış olan Keynesyen politikalar gereği bölgesel kalkınma politikaları, ulusal kalkınmanın ayrılmaz parçaları olarak algılanmıştır. Yine bu dönemin ulus-devlet anlayışı gereği bölge kavramı ülkenin alt parçaları olarak görülmüş ve hayata geçirilen bölgesel kalkınma politikalarıyla ulus-devletin genel ekonomik gelişmesinin dengeli bir biçimde sürdürülmesi hedeflenmiştir.

Bölgesel kalkınma politikalarında ulus-devlet çatısı altında dengeli kalkınmanın benimsenmesi takip eden dönemde devam etmiş, özellikle 1950 ve 1960’lı yıllarda ‘‘korumacı-müdahaleci’’ iktisat politikaları egemen olmuş, ülkenin genel ekonomik gelişmesini sağlamak, sosyo-ekonomik gelişme sürecinin iç bütünlüğünü oluşturabilmek, ülke kaynaklarını optimum biçimde kullanabilmek, ulusal ve bölgesel ölçekte dengeli ve sürdürülebilir sürekli pozitif büyümeyi gerçekleştirmek ve geri kalmış bölgelerin gelişme düzeyini yükseltebilmek gibi belli başlı amaçlarla ilgili bölgelere yönelik planlı bir müdahalenin gerekliliği vurgulanmıştır (Karaçay-Çakmak ve Erden, 2004: 80).

Bu anlayış çerçevesinde bu dönemde merkezi planlama, ekonomik kalkınmanın yöntemi, vasıtası, aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemsel hakim anlayış olarak homojen olarak ulusal kalkınmaya yönelik, talep yanlı Keynesyen politikalar öne çıkmaktadır (Müftüoğlu, 2005:381).

Yine bu dönemde, dışarıdan destek alan yenilik ve kalkınma modelleri ile fonksiyonel-hiyerarşik yapısını koruyan büyük firmalar yardımıyla merkezden başlayıp çevreye yayılan kalkınma modelleri göze çarpmaktadır (Çetin, 2004: 37).

Anılan dönemde mekan faktörü bölgesel kalkınma politikalarında etkisiz bir faktör olarak algılanmıştır. Başka bir ifadeyle, ülke ya da bölgenin gelişmişlik sürecinde bölgelerin içsel dinamikleri, potansiyelleri, kapasiteleri, kendine özgü koşulları, ekonomik, sosyal, mekansal yapıları göz ardı edilmekte ve tüm bölgeler için standart ve doğrusal bir gelişme yolu takip edilmektedir (Elvan, 2002: 94).

Özetle, 1950-60'lı yıllarda bölgesel kalkınma politikaları, ulusal kalkınma politikalarına uygun olarak ulus-devlet çatısı altında bölgeler arası dengeli kalkınmayı hedefleyen, merkezi planlama ve karar verme süreçlerinde merkezîyetçiliği ön planda tutan, kalkınma parametreleri yukarıdan aşağıya doğru belirlenen, üretim yapılanması olarak fordist üretime bağlı olarak büyük ölçekli ve kitlesel üretime dayalı özel/kamu yatırımlarına dayanan politikalar demetinden oluşmaktadır.

1970'li yıllarda patlak veren petrol kriziyle beraber sermayeye dayalı büyük endüstriler istihdam yaratma işlevini yitirmişlerdir. Takip eden dönemde büyük ölçekli ve kitlesel üretime dönük kamu harcamaları ciddi ölçüde azalmış ve kitlesel üretim yerini esnek üretim modeline bırakmıştır. Üretim sisteminde ortaya çıkan bu değişiklik sanayileşmeye yönelik bölgesel kalkınma politikalarının sorgulanmasına yol açmıştır.

1973 Petrol krizini takip eden dönemde kalkınma politikalarında çok köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönemde artık geleneksel bölgesel kalkınma politikalarının yerini yeni bölgesel kalkınma politikalarına bırakmıştır.

4.YENİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

1973 Petrol krizi sonrasında meydana gelen gelişmeler bölgesel kalkınma politikalarını yepyeni içeriği ile karşımıza çıkarmıştır. Yeni bölgesel kalkınma politikalarının ortaya çıkışında küreselleşme olgusu ve beraberinde neo-liberal politikalar, yeni kamu yönetimi anlayışı ve post-fordist üretim örgütlenmesi etkili olmuştur.

Küreselleşme yerel ekonomilerin küresel ekonomiye eklemlenmesini zorunlu kılmakta aynı zamanda küresel ekonomiye entegre olan bölgeler yerel kalkınmalarını hızlandırmaktadır (Blakely and Leigh, 2010:1). Küreselleşmenin tüm yoğunluğuyla yaşandığı son yirmi yılda artık global sermayeyi cezbedebilen ve yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı iletişim imkanlarını barındıran yerleşim birimleri uluslararası rekabetten galip çıkmaktadır. Artık ulusal kalkınmanın yolu kentlerin ve bölgelerin kalkınmasından geçmektedir (Özgür ve Erdal, 2003:325).

Neo-liberal kalkınma stratejisi ise, devletin bölgesel ve yerel gelişme konusunda üstlendiği pek çok işlevi ortadan kaldırmış, böylece devletin yeniden yapılandırılması bölgesel gelişme politikası açısından da temel bir öneme sahip olmuştur. Bu dönemde büyük ölçüde bölgeler arası eşitliğin sağlanmasını amaçlayan firma merkezli, teşvik temelli, devlet güdümlü yada standartlaşmaya dayalı bölgesel kalkınma politikalarının yerini neo-liberal politikaların uygulanışı ile birlikte gelişmiş ve gelişmemiş küçük üretime dayalı yerel ve bölgesel ekonomilerin kendi dinamiklerini harekete geçirmeye yönelik uygulamalara bırakmıştır (Amin, 2004:48). Bu yeni modelde devlete biçilen rol ise "düzenleyici", "katalizör" vs. olarak tanımlanmaktadır (Ataay, 2005:183). Küçük-orta sermayenin/taşra sermayesinin merkezden yerele daha fazla kaynak aktarılması ve yörelerine yönelik kamu yatırım ve hizmetlerinin artırılmasına ilişkin talepleri ise, neo-liberal anlayışın dışladığı bir beklentidir. Bundan sonra devlet, ancak, yerelliklerdeki yatırım koşullarını iyileştirmekle sınırlı işlevler üstlenebilecektir.

Yeni Kamu yönetimi yaklaşımı bilindiği üzere teorik ve pratik yönleri itibariyle itibarını kaybeden geleneksel kamu yönetiminin yerini almıştır. Yeni kamu yönetimi paradigması, devletin toplumdaki rolü; hükümet, bürokrasi, piyasalar ve vatandaşlar arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamakta ve biçimlendirmektedir. Yeni Kamu yönetiminde amaç, devleti asli klasik fonksiyonlarına çekerek daha etkin ve verimli hale getirmek, vatandaşların devlet ve kamu yönetimi karşısındaki konumunu ve yönetime katılma imkanlarını geliştirmektir. Kıscası, daha az maliyetle çalışan ve daha çok sorumluluk duygusu içinde çalışan bir kamu yönetimi sistemini kurmak amaçlanmıştır (Eryılmaz, 2008: 15).

Yeni kamu yönetimi¹ anlayışının hakim olmaya başlamasıyla birlikte kalkınmayı sağlamada başvurulan yöntemlerde hakim olan felsefe de değişmektedir. Artık kalkınma merkezden belirlenen, yukarıdan aşağıya bir süreç olmaktan çıkmakta, yerel ve bölgesel kalkınma potansiyelinin ortaya çıkarılması ve buna uygun bir bölgesel kalkınma stratejisi geliştirilmesini hedefleyen, aşağıdan yukarıya, daha katılımcı bir kimlik kazanmaktadır (Demir, 2009: 707).

1

Yeni kamu yönetimi ile ilgili ortak vurgu noktaları şunlardır:

"Kamunun rolünü sorgulayıp yeniden tanımlama, piyasayı yönetim için bir model olarak görme, kamu hizmetlerini rekabet ortamında alternatif yöntemlerle yürütme; bürokrasiyle mücadele; aşırı merkeziyetçi ve hiyerarşik yönetim yapılarını desantralize yönetim anlayışıyla değiştirme; hizmet sunumunu hizmet sunulanlara en yakın yerden ve söz konusu kişilerle irtibat halinde gerçekleştirme; esnek bir yapı; kamusal sorumluluğun yeniden dağılımı ve yönetime yeni aktörlerin dahil edilmesi; özel sektörde uygulanan bazı yönetim tekniklerinin kamuda kullanılması; sonuçlara ve performansın yükseltilmesine daha fazla vurgu; etkinlik ve verimliliğe önem verme; kaynak kullanımında daha fazla disiplin ve ekonomiklik; kaliteye vurgu ve güçlendirilmiş hesap verme yükümlülüğü; müşteri odaklılık". (OECD,1995: 8-9; Holmes ve Sand,1995:551; Hood, 1991:34'den Akt.Hamza AL, 2007:152-153)

Bölgesel kalkınma politikalarını etkileyen faktörlerden biri de post-fordizm²'dir. Post-fordizm'in beraberinde getirdiği KOBİ temelli, küçük ölçekli ve esnek üretime dayanan yapısı doğal olarak yeni bölgesel kalkınma politikalarının temel parametrelerinden birini oluşturmaktadır.

1980'lere kadar ileri kapitalist ülkelerde bölgesel ve yerel ekonomik gelişim politikaları büyük ölçüde bölgeler arası eşitliğin sağlanmasını amaçlayan firma merkezli, teşvik temelli, standartlaşmaya dayalı iken, bu tarihten sonra neo-liberal politikaların uygulanışı beraberinde gelişmiş ve gelişmemiş küçük üretime dayalı yerel ve bölgesel ekonomileri kendi dinamikleri ile kendi kendilerine etkinleşmesini sağlayıcı uygulamalara geçilmiştir (Müftüoğlu, 2005: 362-363). İçten kalkınmaya yönelik yerel ve bölgesel ekonomik kalkınma girişimleri gündeme gelmeye başlamıştır (Eceral, 2005: 97). İçten kalkınmaya yönelik çalışmalar her bölgenin kendine özgü potansiyelinin ya da görece üstün yönleri olduğu varsayımına dayanmakta, ulus-devletin bölgesel ekonomik kalkınmaya yönelik uygulamalarının alternatifini olarak düşünülmektedir.

Bu dönemde ortaya çıkan yeni bölgesel kalkınma yaklaşımı, farklılaştırılmış piyasalara bağlı adem-i merkezizetçi yapı içermektedir. Aynı zamanda, kalkınmayı göğüsleyen hammadde yoğun endüstrilerin ve tarım sektörünün payı zamanla azalmış, hizmet sektörüne yöneliş yaşanmıştır. Hizmet sektöründe yaşanan bu artış, yeni bir tür "mobil mekan"(mobile location) gereksinimi doğurmuştur. Aynı zamanda ekonominin yerelleşmesi, yatırım ve emek faktörlerindeki coğrafyalar arası mobilitenin artması ve kurumsal yapılanmalara geçiş gibi gelişmelerle birlikte ekonomi politikalarını da değişime uğratmıştır (Tiftikçigil, 2009: 718).

Bölgelerin içsel potansiyeline dönük politikalar oluşturulurken merkezi devletin merkezi planlama anlayışı ile kalkınma parametrelerini yukarıdan aşağıya belirleme şansı kalmamıştır. Söz konusu dönemde belirli bir bölgenin kalkınmasının sorumluluğu merkezi devletin tekelinden çıkarak bir anlamda bölgesel yönetim olarak adlandırabileceğimiz yerel/ bölgesel otoriteler ve sivil kuruluşlar gibi aktörlerin daha katılımcı bir anlayışla bölgesel kalkınmanın sağlanması için aktif görev aldıkları bir yapıya bürünmüştür. Bu dönemde hakim anlayış "ortaklık" ve "ortak hareket etme" olarak ifade edilebilir.

Özetle yeni bölgesel kalkınma yaklaşımında esnek üretime dayanan post-fordist örgütlenme, yönetimsel bir anlayışla karar alma ve uygulama mekanizmalarının oluşturulması, kalkınmaya ilişkin parametrelerin aşağıdan yukarıya bir anlayışla belirlenmesi ve her bölgenin içsel potansiyelini ve görece üstün yönlerini ortaya çıkarmaya yönelik politikalar demeti karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze kadar uygulanan bölgesel politikalar ve yaşanan değişimlere Tablo 1'de yer verilmiştir.

2

Post-fordizm; fordist üretimin katı ilişkilerine karşı esnekliğe dayanan bir üretim ve bu üretime uygun örgütlenme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Post Fordizm; Esnek üretim, kitlesel ve standartlaşmış mal belirli aşamalarda uzmanlaşmayı içermektedir. (Eraydın, 1999:131)

Tablo 1: Bölgesel Politikalarda Bazı Temel Değişiklikler

	Geleneksel	Yarının talepleri
Problem bölgeler	Karşıtlık (gelişmiş/gelişmemiş)	Çok yönlülük (çeşitli yapısal zayıflıklar)
Temel strateji	Bölgesel büyüme/gelişme	Bölgesel yenilik
Örgütsel form/yapı	Merkezi, devletçe desteklenme	Merkezi değil, bölgesel topluluk ön planda
Hakim mekanizma	Bölgeler arası yeniden dağıtım	Öncelikle yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi
Önemli yönlendirmeler	Kapital ve doğal kaynaklar; Madde (elle tutulabilen); Ekonomik büyüme; Sanayi sektörü; Projeler; Az sayıda büyük firma ve proje	Bilgi ve üretime yönelik kaynaklar(nitelikli insan gücü, AR-GE, teknik ve sosyal altyapı,vb); Kalite (elle tutulamayan); Sürdürülebilirlik ve esneklik; Servis sektörü ve sektörler arası bağlar; Programlar; Çok sayıda küçük-orta ölçekli firma ve proje
Dinamikler	Mekansal açıdan sabit sorun alanlar; Önceden belirlenmiş ve planlanmış bir dizi "büyüme merkezi" Metropoller	Hızla değişen (kaypak) problem alanlar; Yerel kaynağın "kendiliğinden hareketliliği (doğal büyüme merkezi Orta boy kent ağları ve çok odaklı mekansal yapı

Kaynak: (DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000: 22).

Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımının gereği olarak yönetimsel bir anlayışla karar alma ve uygulama mekanizmaları oluşturmuş ve bölgesel farklılıkları gidermeye yönelik en önemli araçsal mekanizmalar olarak *Kalkınma Ajansları* karşımıza çıkmaktadır.

5. KALKINMA AJANSLARI

Kuruluş amaçları ve üstlendiği hizmetlere koşut olarak kalkınma ajansları ile ilgili olarak birçok tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Kalkınma Ajansları, "Bir ülkenin belli coğrafi bölgesi içerisinde yer alan kamu, özel sektör tüm şirketleri, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirip, yasal bir hükme dayalı kurulan, o bölgenin ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmeyi amaç edinen ve faaliyetleri kamu ve özel/sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirip, yasal bir hükme dayalı kurulan, o bölgenin ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmeyi amaç edinen ve faaliyetleri kamu ve özel sektör tarafından finanse edilen kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Avaner, 2005:242-243).

Kalkınma ajansları en genel tanımıyla bölgesel kalkınmadan sorumlu kuruluşlardır. İş yaratımı, kırsal ve kentsel alanlar arasında mekansal dengenin sağlanması, bölge içi potansiyelin teşviki ve doğrudan yabancı yatırımın bölgeye çekilmesi, yeni ve eski girişimlerin büyümelerinin desteklenmesi gibi bir çok faaliyette bulunan kalkınma ajansları bölgesel kalkınmadan sorumlu yeni aktörler olarak kabul edilmektedir (Tiftikçigil, 2009: 725).

Bölgesel kalkınma ajanslarının işlevleri; bölgesel kalkınma ve bu doğrultuda bölgesel stratejiler oluşturmak, bölgesel stratejiler oluşturmak, bölgeler arası kalkınmışlık farklarını gidermek, faaliyet gösterilen bölgede ekonomiyi canlandırmak, bölgesel yatırımları artırmak ve halkın da kalkınmaya katılımını sağlamak olarak sıralanabilir (Demir, 2009:712).

Kalkınma ajansları, fonksiyonları ve işlevleri ülkeler arası değişkenlik gösterse ve tek ortak özellikleri bazılarının ana veya ek uğraşları yabancı yatırım çekmek olsa da tümünün belli bir coğrafi alanda var olan içsel potansiyeli ortaya çıkarmak ve geliştirmekle ilgili olmasıdır (Kayasü vd., 2003: 7).

Kalkınma ajanslarının genel olarak tanımı, işlevleri ve fonksiyonları bu şekilde anıldıktan sonra bunların tarihçesine bakacak olursak; Kalkınma Ajansları ile ilgili ilk örneğin 1933 yılında ABD'de kurulan Tennessee Valley Authority (TVA) olduğu görülmektedir. Daha sonra Kalkınma Ajansları Avusturya, Belçika, Fransa ve İrlanda'da 1950'li yıllarda, Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda'da 1960 ve 1970'li yıllarda, Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka'da 1980li yıllarda, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna'da ise 1990'lı yıllarda kurulmuştur (Can ve Ersin, 2007: 130).

AB ülkelerinde özellikle II. Dünya savaşı sonrasında yaygın olarak faaliyete geçen bu kurumlar AB'ye aday ülke sıfatı kazandığımız 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında müktesebata uyum kapsamında ülkemiz gündemine girmiş, 2001 ve 2003 Yılı Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgeleri, 2004-2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı ve 2005 AB İlerleme Raporu'nun kattığı ivme ile 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" olarak karşımıza çıkmış, kanun hazırlama çalışmaları hızla yürütülmüş; hazırlanan Kanun tasarısı 19 Ocak 2005'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu'na iletilmiş ve 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilmiştir. Anılan Kanun 8 Şubat 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kalkınma ajanslarının ülkemizde faaliyete geçmesinde pek çok faktör etkili olmuştur. Ülkemizde Altıncı Beş yıllık Kalkınma Planında AB bölgesel politikalarının izlenmesi

ilke olarak kabul edilmiş, AB'ye aday ülke olarak kabul edildiğimiz 1999 Helsinki Zirvesinin hemen sonrasında yayımlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise AB bölgesel politikalarına uyumu gerçekleştirmek temel hedef olarak ortaya konulmuştur. Bu kapsamda AB müktesebatına bölgesel politikalar kapsamında uyumu gerçekleştirmek ve AB'nin üye devletlere kullanımına olanak verdiği fonlarından yararlanmak Kalkınma Ajanslarının ülkemizde faaliyete geçmesinde etkili olmuştur.

Ayrıca ülkemizde planlı dönem öncesi ve sonrasında bölgesel farklılıkları gidermeye yönelik uygulanan bölgesel kalkınma politikalarından istenilen sonucun elde edilememesi ve ABD Tennessee Vadisi deneyimi, Avrupa Birliğinde (Almanya'da Baden-Württemberg eyaletinin Stuttgart kentinde kurulmuş olan GZW örneği ve İtalya'da Mezzogiorno) örneklerinde olduğu gibi söz konusu ajansların bölgesel kalkınma politikalarında olumlu sonuçların elde edilmesi ülkemiz özelinde de bu yönde adımlar atılmasına ilham kaynağı olmuştur.

1980'den sonra ortaya çıkan bölgelerin/yerelin içsel potansiyelini ve dinamiklerini harekete geçirmeye yönelik içsel kalkınma modelinin günümüz kalkınma politikalarının odağını oluşturması yeni bölgesel kalkınma yaklaşımlarının en önemli araçsal mekanizması söz konusu ajansların ülkemiz özelinde kurulmasına etki eden diğer faktörlerdir.

Ülkemizde kalkınma ajanslarının kurulması ile kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amaçlanmıştır.

Kalkınma ajanslarının kuruluşunu düzenleyen 5449 sayılı yasanın genel gerekçesinde ajansların kuruluşunun aşamalı olarak gerçekleştirilmesi öngörüldüğü belirtilmiştir. Her bir ajansın kuruluşu "Kuruluş Kararnamesi" şeklinde isimlendirilen bir Bakanlar Kurulu kararı ile yapılmaktadır. Buradaki amaç, özellikle öncelikli bir takım bölgelerde pilot uygulamalar yaptıktan sonra buradan çıkarılacak derslere göre ajansların yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Başarılı olduğu takdirde, diğer bölgelere, her bölgenin kendine özgü şartları dikkate alınmak suretiyle yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Bu kapsamda İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları pilot uygulama olarak faaliyete geçmiştir. Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı" ile Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova ve İzmir ilini kapsayan İzmir bölgelerinde Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

Pilot uygulamalar sonrasında Tablo 2'de de yer verildiği üzere 2008 yılında 8 adet Kalkınma Ajansının daha kurulması 2008 yılında 2008/14306 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kararlaştırılmıştır.

Tablo 2: 2008/14306 Bakanlar Kurulu Kararınca Kurulan 8 Adet Kalkınma Ajansı

DÜZEY 2 BÖLGESİ	KAPSAMDAKİ İLLER	MERKEZ
TR10	İstanbul	İstanbul
TR52	Karaman, Konya	Konya
TR83	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	Samsun
TRA1	Bayburt, Erzincan, Erzurum	Erzurum
TRB2	Bitlis, Hakkari, Muş, Van	Van
TRC1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	Gaziantep
TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa	Diyarbakır
TRC3	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	Mardin

Kaynak: 2008/14306 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 22.11.2008 tarihli Resmi Gazete, Sayı: 27062.

Kalkınma Ajanslarının kurulmasına ilişkin süreç 2009 yılında 16 adet Kalkınma Ajansının kurulmasına ilişkin 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tamamlanmıştır. Tablo 3’de 16 adet Kalkınma Ajansına yer verilmiştir.

Tablo 3: 2009/15236 Bakanlar Kurulu Kararınca Kurulan 16 Adet Kalkınma Ajansı

DÜZEY 2 BÖLGESİ	KAPSAMDAKİ İLLER	MERKEZ
TR21	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	Tekirdağ
TR22	Balıkesir, Çanakkale	Balıkesir
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	Denizli
TR33	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak	Kütahya
TR41	Bilecik, Bursa, Eskişehir	Bursa
TR42	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	Kocaeli
TR51	Ankara	Ankara
TR61	Antalya, Burdur, Isparta	Isparta
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Hatay
TR71	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde	Nevşehir
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	Kayseri

TR81	Bartın, Karabük, Zonguldak	Zonguldak
TR82	Çankırı, Kastamonu, Sinop	Kastamonu
TR90	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	Trabzon
TRA2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	Kars
TRB1	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	Malatya

Kaynak: 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 25 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete, Sayı: 27299.

SONUÇ

Bölge kalkınma politikalarının geçirdiği dönüşüm incelendiğinde 19. yüzyıldan 1929 Büyük Ekonomik Buhran'ına kadar geçen dönemde ulus-devletlerin, bölge olgusuna ulusal birliğe tehdit olarak algıladıkları için sıcak yaklaşmadıkları görülmektedir. 1929 Ekonomik Buhranından sonra geleneksel bölgesel kalkınma politikaları etkili olmuştur. Söz konusu dönemde hakim ekonomik anlayış olan keynesyen politikalar gereği bölgesel kalkınma politikaları, ulusal kalkınmanın ayrılmaz parçaları olarak algılanmıştır. Yine bu dönemin ulus-devlet anlayışı gereği bölge kavramı ülkenin alt parçaları olarak görülmüş ve hayata geçirilen bölgesel kalkınma politikalarıyla ulus-devletin genel ekonomik gelişmesinin dengeli bir biçimde sürdürülmesi hedeflenmiştir.

1973 Petrol krizi sonrasında meydana gelen gelişmeler bölgesel kalkınma politikalarını yepyeni içeriği ile karşımıza çıkarmaktadır. Yeni bölgesel kalkınma politikalarının ortaya çıkışında küreselleşme olgusu ve beraberinde neo-liberal politikalar, yeni kamu yönetimi anlayışı ve post-fordizm üretim örgütlenmesi etkili olmuştur.

Yeni bölgesel kalkınma politikaları adı verilen bu dönemde özetle esnek üretime dayanan post-fordist örgütlenme, yönetişimci bir anlayışla karar alma ve uygulama mekanizmalarının oluşturulması, kalkınmaya ilişkin parametrelerin aşağıdan yukarıya bir anlayışla belirlenmesi ve her bölgenin içsel potansiyelini ve görece üstün yönlerini çıkarmaya yönelik politikalar demeti karşımıza çıkmaktadır.

Yeni bölgesel kalkınma politikalarının bölgesel farklılıkları gidermeye yönelik en önemli araçsal mekanizması *Kalkınma Ajanslarıdır*. Dünya'da ilk örneği ABD'de 1933 yılında faaliyete geçen Tennessee Valley Authority (TVA)'dir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise yaygın olarak Avrupa Birliği ülkelerinde faaliyete geçmişlerdir.

Kalkınma ajanslarının ülkemizde faaliyete geçmesinde; ülkemizde planlı dönem öncesi ve sonrasında uygulanan bölgesel politikalarından istenilen sonuçları elde edilmemesi, AB müktesebatına bölgesel politikalar kapsamında uyumun gerçekleştirilmesi ve AB'nin üye devletlere kullanımına olanak verdiği fonlarından yararlanılmak istenmesi, dünya örneklerinde söz konusu ajanslardan bölgesel kalkınmada olumlu sonuçların elde edilmesinin ülkemiz

özelinde de bu yönde adımlar atılmasına ilham kaynağı olması ve AB'ye aday ülke sıfatını kazandığımız 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında AB müktesebatına uyum çabaları ve yeni bölgesel kalkınma politikalarının en önemli araçsal mekanizması olmaları gibi faktörler etkili olmuştur.

Ülkemizde 2005 yılında 5449 sayılı yasa ile faaliyete geçen kalkınma ajansları ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bu bölümde tartışmalara değinilmeyecek kalkınma ajanslarından beklentilere ve tarafımızca yapılacak önerilere yer verilecektir.

Kalkınma ajansları, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik uygulanacak bölgesel politikaların en önemli araçsal mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tek başına ajanslardan kısa vadede bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesine çözüm getirmesi beklenmemelidir. Sonuçta kalkınma çok boyutlu bir süreç olmakla birlikte bu süreçte pek çok aktörün kalkınmaya yönelik ortak amaç doğrultusunda hareket ederek kalkınma hedefine ulaşması beklenmektedir. Kalkınmanın çok boyutlu yapısında aktör olarak merkezi hükümetin hazırlanan yıllık bütçede ve bütçeye esas olarak oluşturulan üç yıl erimli Orta Vadeli Plan ve Orta Vadeli Mali Plan'da ortaya konulan makro ekonomik ve sosyal politikalarla bölgesel kalkınma politikalarını desteklemesi özel önem arz etmektedir.

Kalkınma ajanslarının başarıya ulaşmasında bölgesel kalkınma projelerine ayrılacak kaynaklar ve bölgesel kalkınma projelerinin finansmanı çok önemli yer tutmaktadır. Çünkü, gerek planlı dönem öncesi gerekse planlı dönem sonrasında uygulanan politikalardan istenilen sonuçların elde edilememesinde bölgesel kalkınma projelerine yeterince kaynak aktarılamaması etkili olmuştur. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının hizmet ettikleri bölgenin içsel potansiyelini ortaya koymak amaçlı ortaya koyduğu bölgesel gelişme planlarından istenilen sonuç elde edilebilmesi için, hizmet ettikleri alanın büyüklüğüne ve sundukları hizmetin kapsamına uygun olarak söz konusu ajanslara kaynak aktarılmasının gereği açıktır.

Kalkınma ajanslarının ülkemizde sosyo-ekonomik anlamda bölgesel gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik olarak kuruldukları bölgenin ekonomik refahını artırmak üzere faaliyet göstermeleri amaçlanmaktadır. Ekonomik refah artışını gerçekleştirebilmek için ajansların bölgenin görece üstün yönlerini ortaya çıkarmaya yönelik çalışmaları beklenmektedir. Bu amaca dönük olarak üretilen toplam katma değer ülkemizin topyekün kalkınması için anahtar rol üstlenecektir. Buradan hareketle dış ticarete dayalı büyüme stratejisini benimseyen ülkemizde milli gelir artışını sağlayabilmek için bölgesel kalkınma ajanslarının dış ticaret stratejimize paralel olarak işlevini yerine getirmesi ülkemiz kalkınmasına olumlu yönde katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

AL, Hamza (2007), **Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetimine Paradigma Değişimi**, Ankara: Vadi Yayınları.

AMİN, Ash (2004), "An Institutional Perspective on Regional Economic Development", J.T.Barnes, J.Peck, E.Sheppard and A. Tickell (der.), **Reading Economic Geography**, UK:Blackwell Publishing, 48-59.

ATAAY, Faruk (2005), **Kamu Reformu İncelemeleri**, Ankara: Ankara Tabib Odası Yayını.

AVANER, Tekin (2005), "BKA Siyasal Rejim Yaratır mı?", M. Turan(der.), **Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne değildir?**, Ankara: Paragraf Yayınevi, 239-263.

BLAKELY, E.J. ve LEIGH, N.G. (2010), **Planning Local Economic Development: Theory and Practice**, UK: Sage Publications.

ÇETİN, Murat (2004), "Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış: Çevre/Yenilikçi Çevre Yaklaşımı", **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi**, 18(3-4), 35-49.

DEMİR, Fatih (2009), "Bölgesel Kalkınma Ajansları: Ulusal Kalkınma ve Yerel Demokrasi İlişkisine Bir Örnek", **TODAYE Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler Kongresi**, 19-20 Ekim 2009, Ankara, 705-714.

DPT,(2000),Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik523.pdf> (20.05.2010)

ECERAL, Tanyel Ö.(2005), "Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimleri." **Ekonomik Yaklaşım**, 16(55), 89-106.

ELVAN, Lütfi (2002), "Bölgesel Gelişme ve Bölgelerarası Gelişmişlik Farkları", S.Sayan(der.), **Yerel Ekonomilerin Sürdürülebilir Kalkınması ve Çanakkale Örneği**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, 93-115.

ERAYDIN, Ayda (1999), "Türkiye'de Üretim Yapısının Dönüşümü ve Esnek Üretim Örgütlenmesi ile Yeni İstihdam biçimlerinin Ortaya Çıkışı", **Bilanço 1923-1998: "Türkiye Cumhuriyetinin 75 Yılına Toplu Bakış" Uluslararası Kongresi**, C:II, Ankara: Tarih Vakfı Yayınları.

ERYILMAZ, Bilal (2007), **Kamu Yönetimi**, İstanbul: Erkam Matbaası.

ILDIRAR, Mustafa (2004), **Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Stratejileri**, Ankara: Nobel Yayınevi.

KARAÇAY-ÇAKMAK, Hatice ve ERDEN Lütfi(2004), "Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye'den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz." **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6(3), 77-96.

KAYASÜ, Serap, PINARCIOĞLU, Melih, YAŞAR, Suna Senem ve DERE Sencer (2003), **Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Sayı:2003-8, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

MÜFTÜOĞLU, Berna (2005), "Yerel Yönetimin Yeniden Yapılandırılması ve Kobi Temelli Bölgesel/ Yerel Dinamikler", F.Ercan ve Y. Akkaya(der.), **Kapitalizm ve Türkiye II**, Ankara: Dipnot Yayınları, 361-387.

ÖZGÜR, Hüseyin ve ERDAL, Fuat (2003), "Yerel ve Bölgesel Ekonomik Büyüme ve Gelişme Teorileri", M.A.Çukurçayır(der.), **Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi**, Konya: Çizgi Kitabevi, 325-369.

TİFTİKÇİGİL, Burcu Y.(2009), ‘‘Bölgesel Kalkınmada Aşağıdan Yukarıya Yönetim Anlayışı ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı’’, **TODAIÉ Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler Kongresi**, 19-20 Ekim 2009, Ankara, 715-726.